

HÖGSKOLAN
DALARNA

Uppsats Historia III

"Vita Band, med dig vi gå"*

**Luleå kvinnliga nykterhetsförening, sedermera Vita bandet Luleås,
utveckling och kamp under de första 20 åren,
1902 – 1922**

*Uppsatsens titel: <http://runeberg.org/vitaband> [Hämtad: 18 maj 2022]

Författare: Matilda Wulff

Handledare: Peter Reinholdsson

Examinator: Urban Lundberg

Ämne/huvudområde: Historia

Kurs: Historia III

Kurskod: HI2016

Poäng: 15 hp

Vid Högskolan Dalarna finns möjlighet att publicera examensarbetet i fulltext i DiVA. Publiceringen sker open access, vilket innebär att arbetet blir fritt tillgängligt att läsa och ladda ned på nätet. Därmed ökar spridningen och synligheten av examensarbetet.

Open access är på väg att bli norm för att sprida vetenskaplig information på nätet. Högskolan Dalarna rekommenderar såväl forskare som studenter att publicera sina arbeten open access.

Jag/vi medger publicering i fulltext (fritt tillgänglig på nätet, open access):

Ja

Nej

Abstract

Syftet med denna studie har varit att undersöka hur föreningen *Luleå kvinnliga nykterhetsförening*, sedermera *Vita bandet Luleå* grundades och utvecklades under de första 20 åren av föreningens verksamhet. Folkomröstningen 1922 om ett förbud mot rusdrycken kommer också att beröras. Medlemsantalets utveckling under de första 20 åren i föreningen undersöks samt de kvinnor som grundade föreningen. Dessutom undersöks vad föreningen hade för verksamheter under de första 20 åren och därtill hur arbetet inför folkomröstningen 1922 gick till. I denna studie har material som protokoll och årsberättelser använts från Norrbottens Föreningsarkiv. Undersökningen består av tre delar. Kvinnorna som engagerade sig i föreningen under de första 20 åren var kvinnor som hade det välställt hemma vilket ledde till att de hade tid till att engagera sig i hjärtefrågor, men även kvinnor som arbetade inom samhällsviktiga områden så som utbildning var engagerade samt ett stort antal ogifta kvinnor. Resultatet av studien visar att kvinnorna som var verksamma i föreningen Vita bandet Luleå arbetade hårt för att göra en bättre tillvaro utan rusdrycken. Detta genomfördes redan från början 1902 då ett engagemang från en kvinna i en förening inte var självklar fram till den sysselsättning och ansträngning som kom att behövas inför folkomröstningen om ett rusdrycksförbud.

Nyckelord:

Vita bandet, Luleå, Kvinnokamp, Nykterhet, Folkomröstningen 1922

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
2. Syfte och frågeställningar	5
3. Metod, källmaterial och avgränsningar	5
4. Tidigare forskning	6
5. Bakgrund	8
5.1. Sverige och alkoholen.....	8
5.2. Kvinnorna och alkoholen.....	9
5.3. Vita Bandet.....	10
5.4. Folkomröstningen 1922.....	14
5.5. Luleå.....	15
5.6. Kvinnorna i Luleå.....	16
5.7. Föregångare till Vita bandet Luleå.....	18
6. Undersökning	19
6.1. Vilka kvinnor anslöt sig till Luleås kvinnliga nykterhetsförening vid föreningens grundande och hur såg medlemsantalet ut under de första 20 åren?.....	19
6.2. Vilka aktiviteter ägnade sig föreningen Vita bandet åt i Luleå?.....	21
6.2.1 <i>De interna aktiviteterna</i>	22
6.2.2 <i>De externa aktiviteterna</i>	22
6.3. På vilket sätt arbetade Vita bandet Luleå inför nykterhetsomröstningen 1922?.....	24
7. Diskussion	27
8. Sammanfattning	28

Käll- och litteraturförteckning

1. Inledning

Alkoholens vara eller icke vara som en tillgänglig produkt har alltid varit en angelägen fråga i den alkoholpolitiska debatten i Sverige. Alkohol är en drog och i dagens samhälle är det en drog som är laglig men som har en stor negativ inverkan på befolkningen, vilket gör att det finns en alkohollag som skall skydda människorna.¹ Alkoholen och de problem som kan uppstå har länge varit närvarande i Sverige. Den har varit ett problematiskt område som har berört många människor genom åren och medfört stora kostnader i pengar men också i människoliv. Till en början var det för det mesta männen som förtärde alkoholdrycken. Detta kunde resultera i att kvinnorna och barnen blev utsatta för en alkoholiserad far och allt vad det kunde innebära. Men vid sekelskiftet mellan 1800-talet och 1900-talet hade kvinnorna börjat känna en kraft i att hjälpa varandra. Kvinnorna blev mer medvetna om vad ett samarbete mellan varandra kunde åstadkomma och så även i alkoholfrågan.

Vita bandet bildas 1901 i Sverige, med en centralförening i Stockholm. Detta blev också ett av startskotten till att en ny fas av kvinnlig kamp mot alkoholhaltiga drycker påbörjades.² Luleås kvinnliga nykterhetsförening bildades 1902, från 1913 en del av Vita bandet Sverige och lokalförening.³ Alkoholen hade under lång tid orsakat många förödande incidenter och det var dags för kvinnorna att sprida propaganda för att motsätta sig förtäringen av rusdrycker. Under Vita bandets första 20 år i Sverige kom de aktiva kvinnorna i Sverige inte bara att etablera ett hundratals lokala föreningar runt om i landet utan också propagera och jobba för en folkomröstning om ett rusdrycksförbud.⁴

Denna folkomröstning ägde sedan rum den 27 augusti 1922 som är 100 år sedan idag och var Sveriges första och större övergripande folkomröstning där alla i samhället skulle få sin röst hörd. Den fråga som stod i förgrunden var att helt förbjuda rusdrycker. Denna folkomröstning var inte bara viktig på ett lokalt plan för Vita bandet i Luleå utan var också en viktig fråga på ett nationellt plan. Strävan var att invånarna skulle få en bättre vardag utan rusdryckerna.⁵

¹ IOGT-NTO. *Alkoholpolitik från A till Ö*. <https://www.iogt.se/vad-vi-gor/alkoholpolitik/alkoholpolitik-a-till-o/>. [Hämtad: 13 april 2022]

² Elsa, Elgham. *Historik över Vita bandets i Sverige 60-åriga verksamhet*. Hässleholm: Svantessons Boktryckeri 1965, s. 13.

³ Kurt, Persson. & Roine Viklund. *Luleå de första 400 åren*. Roines Skrivbyrå, 2021, vol 2, s. 167.

⁴ Johansson, A. *Vita Bandet Luleå* [Luleå tekniska universitet], 2005, s. 10 <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1030598/FULLTEXT01.pdf>. [Hämtad: 18 mars 2022]

⁵ Kettel Bruun & Per Frånberg. *Den svenska supen*. 1 uppl. Stockholm: Prisma, 1985, s. 181.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet med detta arbete är att undersöka Luleås kvinnliga nykterhetsförenings, senare Vita bandet Luleås organisering och verksamhet under de första 20 aktiva åren, 1902 till 1922. I fokus står vilka kvinnor som var med och grundade föreningen, vilken verksamhet som bedrevs och hur de arbetade i samband med förbudsomröstningen 1922.

Frågorna som skall besvaras i denna undersökning är följande.

- Vilka kvinnor anslöt sig till Luleås kvinnliga nykterhetsförening vid föreningens grundande och hur såg medlemsantalet ut under de första 20 åren?
- Vilka aktiviteter ägnade sig föreningen Vita bandet åt i Luleå?
- På vilket sätt arbetade Vita bandet Luleå inför nykterhetsomröstningen 1922?

3. Metod, källmaterial och avgränsning

Den metod som kommer att användas för att besvara frågorna i denna uppsats är av kvalitativt slag. Detta bland annat genom att studera, analysera och tolka tillgängligt material från Vita bandet Luleå (VBL) i Norrbottens föreningsarkiv. 1913 anslöt sig, som sagt, Luleå kvinnliga nykterhetsförening till Vita bandet som var en rikstäckande förening och som strävade efter samma mål. När övergången skedde ändrades också föreningens namn till Vita bandet Luleå. Denna omorganisation med namnbyte har dock ingen betydelse för hur mycket material som finns bevarat eller vad gäller begränsningar. Det förekommer en större mängd dokument från och med övergången till Vita bandet vilket har många orsaker, men det främsta är att Vita bandet var en större organisation och kunde få mer resurser i form utav bidrag, föreläsande kvinnor och idéer vad gällde olika arrangemang för den lokala Vita bandet föreningen.⁶

De källmaterial som har studerats är bl. a föreningsprotokoll mellan åren 1902 och 1922, medlemsregister under åren 1902 till 1922, protokoll från Vita bandets flickgrupp 1914 till 1918 samt årsberättelser mellan åren 1902 till 1922. Dock så är medlemsregistret för Vita bandet Luleå inte så omfattande. Detta beror dels på att föreningen inte var Vita bandet från början, utan Luleås kvinnliga nykterhetsförening, vilket har lett till att alla medlemmar från Luleå kvinnliga nykterhetsförening som följde med över till den nystartade Vita bandet förening inte har

⁶ *Vita bandet Luleå (VBL)*, Årsberättelse, 1913.

dokumenterats. Även extra material så som tidningsartiklar, fotografier och även andra olika handlingar som återfinns i Norrbottens föreningsarkiv har använts. Detta källmaterial var lite svårjobbat till en början då erfarenheten av att läsa handskrivna dokument inte fanns samt att det skrevs och talades en annan svenska än hur vi talar och skriver idag. Men under undersökningens gång blev det allt lättare att tyda dokumenten.

De år som har undersökts djupare är åren 1902 till 1922. Detta beror på att under denna 20 års period har det kvinnliga engagemanget i föreningar ökat. Inte minst i föreningar som har som mål att förändra samhället och den vardag kvinnorna levde i.⁷ Medlemsantalet under de först 20 åren kommer att presenteras. Likaså kommer de aktiviteter som föreningen genomför under samma tidsperiod. Dessa aktiviteter kommer vara indelade i interna och externa aktiviteter. För att på så sätt kunna ge läsaren en mer övergripande bild av vad det fanns för aktiviteter som föreningen anordnade under de första 20 åren. Folkomröstningen som ägde rum 1922 behandlade frågan om det skulle införas ett rusdrycksförbud i Sverige eller ej. Denna omröstning blir en intressant avslutande undersökningsdel i detta arbete, då alkoholfrågan är anledningen till att föreningen i Luleå startade en gång i tiden samt att det idag är 100 år sedan som denna folkomröstning genomfördes.

4. Tidigare forskning

Kettil Bruun och Per Frånberg redogör för brännvinets historia och hur byråkratin har påverkats av brännvinet i Sverige genom åren i boken *Den svenska supen*. Där beskriver författarna Sverige som ett unikt land från vilket de alkoholpolitiska idéerna spred sig runt om i världen. Författarna försöker ”orientera läsaren i den tid svensk alkoholpolitik visade dådkraft och initiativ”.⁸ Det författarna kom fram till var att det fanns en okunskap vad gällde svensk alkoholpolitik och dess historia när alkoholpolitiken diskuterades i samtidens tillsammans med individens rättigheter. Varje individ som är intresserad av dessa områden bör också ha kunskap om rusdryckernas historia.⁹ Det är alkoholpolitiken från det förgångna som är av intresse för denna undersökning.

Även doktor Ivan Bratts reformprogram *Kan nykterhetsfrågan lösas utan totalförbud?* tas upp i denna studie. Bratt vill föra vidare kunskapen om att alkoholfrågan är mer komplex än bara ett förslag om förbud eller ej. ”Mot missbruket, för ett nyktert folk, med eller utan förbud i framtiden,

⁷ Persson och Viklund, 2021, s. 167.

⁸ Bruun och Frånberg. 1985, s. 5.

⁹ Bruun och Frånberg. 1985, s. 5.

borde kunna bli en lösens.”¹⁰ Bratt kom fram till att nykterhetsfrågan var så pass ansträngd och komplicerad då det fanns ett stort allmänt intresse och där många män och kvinnor blev berörda på ett eller annat sätt.¹¹ I denna undersökning är det intressant att ta del av det allmänna intresset som fanns hos folket i Sverige under denna tid samt hur nykterhetsfrågan utvecklades med tiden.

Boken *Svensk alkoholpolitik* skriven av Arne Svensson behandlar nykterhetsrörelsens arbete och svensk alkoholpolitik. Författaren vill med hjälp av boken skildra åren som gått genom ett alkoholpolitiskt perspektiv där analysen sträcker sig genom dåtid, nutid och framtid. Författaren menar att alkoholpolitiken är en ständig kommunikation och debatt som avspeglar den tid vi lever i. Det är denna debatt från förfluten tid som är intressant och som gör denna litteratur användbar.

Författarna Maria Nilsson och Anna Ärling skriver i uppsatsen *Frihet, rättvisa, mjöd - debatten i Norrbotten inför rusdrycksförbudsomröstningen* om hur rusdrycksdebatten pågick i de lokala dagstidningarna i Norrbotten fram till rusdrycksomröstningen 1922. I uppsatsen redovisade författarna att de lokala tidningarna i Norrbotten var splittrade i frågan. En tidning var för ett förbud och en annan var emot. Men det som utmärkte sig mest var att de politiska partierna var splittrade över hur de skulle ställa sig inför förbudsfrågan.¹² Det är den lokala debatten som har förekommit mellan kvinnor och män som här är intressant för denna undersökning.

C-uppsatsen *Vita Bandet Luleå - föreningens ursprung, verksamhet och utbredning*, författad av Annika Jonsson, belyser kvinnornas arbete för ett nyktert samhälle där kvinnorna alltmer börjar ta plats. Författaren redogör detta genom att exemplifiera kvinnornas arbete för ett nyktert samhälle, ett nyktert Sverige och en nykter värld. Där även verksamheten i föreningen Vita Bandet Luleå undersöks. Det författaren kom fram till var att Vita bandet Luleå har haft en betydelsefull del i samhällets uppbyggnad på lokal nivå.¹³ Det kvinnliga engagemanget som författaren beskriver är intresseväckande och därtill också användbar. Denna uppsats skiljer sig på så vis att den har ett längre tidsperspektiv och undersöker en längre tidsperiod, samt fokuserar inte på Folkomröstningen 1922. Så på så vis kompletterar denna c-uppsatsen den uppsatsen som jag själv skriver.

¹⁰ Ivan Bratt. *Kan säkerhetsfrågan lösas utan totalförbud?* Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1909, s. 48.

¹¹ Bratt. 1909, s. 3.

¹² Nilsson, M & Ärling, A. *Frihet, rättvisa, mjöd - debatten i Norrbotten inför rusdrycksförbudsomröstningen*, [Luleå tekniska universitet], 2009, s. 38. [Hämtad: 18 mars 2022]

¹³ Johansson, 2005, s. 26.

Historik över Vita bandets i Sverige 60-åriga verksamhet 1901–1961, skriven av Elsa Elgham, skildrar Vita bandets tillvaro under 60 år. Från hur Vita bandet startades i USA till hur föreningen fick sitt fäste i Sverige, och dess kamp för ett förbud av rusdryck samt verksamheten efter folkomröstningen. Denna bok är en jubileumsbok som togs fram i samband med att föreningen Vita bandets firade 60-årsjubileum i Sverige och som en hyllning till alla de kvinnor som har arbetat och kämpat genom åren för föreningen och vad föreningen har åstadkommit. Boken är i berättande form och är en hyllningsbok till föreningen Vita bandet och inte problemorienterad.

5. Bakgrund

5.1. Sverige och alkoholen

Svenska nykterhetssällskapet stiftades den 11 april 1837 av 10 män som var representanter för samhällets ledande skikt och ordensprydda. Det dessa män inte visste då var att detta sällskap skulle bli en central organisation för hela landet där bönder, adelsmän och även enkelt folk hämtade styrka för att kunna avstå sitt bruk av brännvin och andra starka rusdrycker.¹⁴ Att sällskapet fick ett sådant genomslag i hela landet har sin grund i att invånarna i Sverige under denna tid drack stora mängder alkohol och framför allt brännvin. Sverige och världen befann sig i föränderliga tider. Storindustrier, omfattande handel och storstäder växte fram och människan blev påverkad på ett eller annat sätt av denna utveckling.¹⁵

En brännvinslagstiftning, nämligen förbudet av husbehovsbränning, genomfördes 1855 vilket också avsågs få effekt på nykterheten. Det resulterade i att brännvinsbruket minskade. Staten och det allmännas inkomster ökade och grunden för en sund och allmännyttig alkoholpolitik var därmed lagd. Denna politik hade två huvudintressen. Den ena var de moraliska och humana intressena som representerades mest utav nykterhetsivrare från olika samhällsskikt, samt ekonomiska intressen representerat av stat, kommuner och det privata.¹⁶ Alkoholintaget genom produktionen hemma skulle försvåras i de svenska hushållen där bl.a. alkoholproduktionen skulle ske i större fabriksanläggningar för att få bukt på den svårkontrollerade husbehovsbränningen.

Lagstiftningen 1855 ledde också till att villkoren för försäljning av brännvin förändrades. Handeln delades upp i partihandel och minuthandel. Partihandeln var fri, men den minsta tillåtna försäljningskvantiteten satt till 15 kannor. Partihandeln var också befriad från försäljningsskatt. Den höga minimigränsen skulle leda till att privatpersoner med dålig ekonomi skulle avstå från att skaffa

¹⁴ Björn Höjer. *Före folkrörelserna*. Stockholm: Sober Förlag, 1987, s. 11.

¹⁵ Höjer, 1987, s. 27.

¹⁶ Bruun och Frånberg. 1985, s. 14.

brännvin utanför den kontrollerande minuthandeln.¹⁷ Minuthandeln däremot organiserades som ett komplement och en konkurrent till den hembränning som ägde rum. Krogarna som icke använde sig utav minuthandeln betraktades som missbrukets pesthärdar där smitta från brännvin spred sig mellan krogar och människorna. Den nya lagstiftningen gav de kommunala myndigheterna större kontroll över detaljhandeln.¹⁸

Under slutet av 1800-talet utvecklas många svenska nykterhetsorganisationer. Nya, större, organisationer får fäste i Sverige som bland annat *IOGT*, *Blå bandet*, *Vita bandet* och *Hoppets Här*. Dessa organisationer har internationell bakgrund och anknytning. Samtidigt växte religiösa samfund fram som hade i uppdrag att ”bekämpa supseden och aktivt delta i kampen mot alkoholens skadeverkningar.”¹⁹ Nykterhetsrörelsens främsta mål var att helt eliminera det privata intresset för rusdryckshantering hos befolkningen. Under början av 1900-talet inledde *Svenska nykterhetssällskapet* en nykterhetsundervisning. Detta för att kunna bevisa och kartlägga alkoholintaget och de problem som det kunde medföra för invånarna i Sverige. Dock dröjde det ända fram till år 1919 innan riksdagen i Sverige tog beslut om undervisnings- och upplysningsverksamheten rörande nykterhetsfrågan. En översiktlig plan redovisades över nykterhetsundervisningens innehåll, och utbildning av lärare, ledare samt hjälpmedel för att klargöra alkoholfrågan antogs. Alkoholfrågan skulle framför allt betraktas som ett socialt problem i undervisningen. Dock skulle de hygieniska, medicinska och religiösa områdena inte förbises.²⁰

5.2. Kvinnorna och alkoholen

1921 börjar den nya giftermålsbalken att gälla, vilket var ett stort steg för kvinnan som då också blev en egen juridisk person. Samma år får också kvinnorna rösta för första gången och därmed ge uttryck för sina egna åsikter i riksdagsvalet. Vägarna till utbildning blev också enklare för kvinnorna under 1920-talet och man försökte avlägsna den skillnad som hade varit mellan ogifta och gifta kvinnor en gång för alla.²¹ Dock så kom jämlikheten lite i skymundan under folkomröstningen 1922. Här uppstod ett problem då könsuppdelningen av rösterna blev tydliggjord för många. Man ville på ett eller annat sätt kunna se hur männen och kvinnorna röstade och på så vis få en bättre bedömning av förbudets genomförbarhet. Med denna vinkling blev det också tydligt att man gav mer tyngd åt vad männen röstade då det också var männen som konsumerade mer alkohol.²²

¹⁷ Bruun och Frånberg, 1985, s. 23.

¹⁸ Bruun och Frånberg, 1985, s. 24.

¹⁹ Bruun och Frånberg, 1985 s. 42.

²⁰ *Handbok i alkoholfrågan*. Stockholm: Nordstedt & Söners Förlag, 1924, s. 267.

²¹ Bruun och Frånberg, 1985, s. 298.

²² Bruun och Frånberg, 1985, s. 298.

Den individuella kontrollen och inköpsrättigheterna i motbokspolitiken som infördes 1915 resulterade i ”anmälningsbevis och skriftlig rekvisition” för folkets inköp av olika varor och framför allt rusdrycker var huvudmålet.²³ Som följd av motboken framkom ett ställningstagande där män och kvinnor fick ta ut olika mängd av varorna. Inte bara i frågan om vilka som var alkoholkonsumenter eller ej utan även vilka kvinnorna var och hur de levde.²⁴ Ojämligheten försvarades av politikerna på så vis att huvudmålet var att skydda de små i samhället, alltså de som drabbades mest av den alkoholkonsumtion som ägde rum. Diskrimineringen av kvinnor tydliggjordes genom att förklara att män och kvinnor hade olika personlighet och därav var olika och inte borde kunna ta ut samma mängd av de varor som fanns. Kvinnornas främsta uppgift var att ”slå vakt om den moraliska ordningen i familjen och samhället.”²⁵

Det var inte bara nykterhetsföreningarna som hade klagomål på krogarna, även kvinnorna gav motstånd. De hade under en lång tid haft åsikter och erfarenheter från krogsamhället genom att männen gick förbi krogen på hemvägen efter arbetet. Kvinnan var den i familjen som försökte hålla samman huset och vardagen såväl ekonomiskt som i andra avseenden när mannen arbetade och att avsluta arbetsdagen via ett besök på krogen.²⁶ Barnen och kvinnorna kom under början av 1900-talet i kläm när deras män och pappor inte kom hem. När de väl sedan gjorde det var de sig inte lika. ”Barn växer upp vid fylla, skräll, trätör, slagsmål, eder och förbannelser.”²⁷ En barndom som kvinnorna försökte rädda och samtidigt göra allt annat arbete i hemmet. Efter att spriten blivit mer och mer tillgänglig bidrog detta också till att en del kvinnor föll ör spriten. Det är inte lika många kvinnor som män som under denna tid som blev bundna till alkoholen, men kvinnorna hade börjat att följa männen.²⁸

5.3. Vita Bandet

”Vita bandet vill i kristen anda verka för en sund livsstil”.²⁹ De områden som berörs under Vita bandets organisation är en alkoholfri kultur, världsfred, ungdomens sunda fostran, socialt välfärdsarbete, den allmänna moralens höjande och kvinnornas medborgarfostran. Vita bandet beskrev att ”i ett demokratiskt land behövs även kunniga kvinnor, som väl insatta i tidens frågor, är i stånd att medverka till goda och samhällsfrämjande beslut.”³⁰

²³ Bruun och Frånberg, 1985, s. 60.

²⁴ Bruun och Frånberg, 1985, s. 299.

²⁵ Bruun och Frånberg, 1985, s. 280.

²⁶ August, Berglund. *Norrbottningen och den legaliserade sprithanteringen*. Stockholm: P.A. Norstedt & Söner, 1903. s. 22.

²⁷ Berglund, 1903, s. 31.

²⁸ Berglund, 1903, s. 31.

²⁹ Elgham, 1965, s. 13.

³⁰ Elgham, 1965, s. 11.

Vita bandet i Sverige härstammar från kvinnornas korståg mot krögärdet i USA. Detta korståg började i Ohio 1873 och spred sig snabbt till stora delar av USA. Kvinnorna besökte krogar med sånger, böner, upprop och vädjan om att krögarna skulle sluta upp med sprithandlingen. Kvinnorna lyckades stänga fler krogar runt om i landet och 1874 startades Vita bandet som organisation för första gången i Cleveland i Ohio. Korstågets anhängare var från 18 stater och slöts sig samman för att arbeta tillsammans. 1877 togs det i beslut om att medlemmarna skulle bära en vit rosett på armen, vilket också ledde till namnet *Vita bandet*. Sex år senare, 1883, blev Vita bandet en internationell organisation vid årskonferensen i Detroit med namnet *Världens kvinnors kristliga nykterhetsförbund*.³¹

År 1890 utsände världsföreningen Mrs Mary Leavitt till Sverige. Hon talade i Florakyrkan i Stockholm för att intressera kvinnorna för en eventuell Vita bandet förening i Sverige. Dock var kvinnorna inte så intresserade i Stockholm och föreningen fick inte riktigt sitt fäste då. Miss Agnes Slack besökte Göteborg lite senare men med samma uppdrag. Detta resulterade i att en Vita bandet förening bildades. Dock var det väldigt tyst runt den föreningen ända fram till 1901 då Vita bandet hade fått fäste i Sverige på riktigt och det bildade ett fåtal föreningar. Under de första åren arbetade de olika småföreningarna var för sig. Med tiden så förstod man det betydelsefulla med en gemensam styrelse, organisation samt att ansluta sig till världsföreningen. Den 28 oktober 1901 konstituerades Vita bandets centralstyrelse i Sverige med ordförande Ebba Löwenadler i spetsen. Vita bandets organisation var beslutad, grundlagd och påbörjad. Det första uppdraget som centralstyrelsen ställdes inför var att sprida kännedom om Vita bandets verksamhet och på så sätt också intressera kvinnor landet runt.³²

1902 hölls fler stora nykterhetsmöten i Stockholm och övriga Sverige. Denna allmänna diskussion om nykterhet och vad kvinnor kunde åstadkomma var vad föreningen Vita Bandet behövde. Centralstyrelsen sökte samarbete, propagerade och skapade kontakter för att på så vis göra föreningen uppmärksam, vilket också ledde till att värvningen av medlemmar blev enklare. Trots att nykterhetsrörelsen i hela Sverige hade fått gott mottagande så var det svårt för Vita bandet då denna förening var ny. Det sändes talare till olika delar av Sverige, tidningsartiklar publicerades och möten anordnades för att väcka allmänhetens uppmärksamhet. Det resulterade i att 13 nya föreningar bildades och 520 nya medlemmar anslöt sig under året 1903.³³ Vita bandet engagerade sig

³¹ Elgham, 1965, s. 13.

³² Elgham, 1965, s. 13.

³³ Elgham, 1965, s. 27.

inte bara i nykterhetsfrågan utan även i frågan om kvinnlig rösträtt, fredsfrågan och prostitution. Vita bandet argumenterade även för att anställa kvinnliga poliser eller polisassistenter för att på så vis göra miljön bättre för kvinnorna som blev anhållna av polisen. Om det fanns kvinnliga poliser eller assistenter kunde det också leda till att kvinnorna och barnen kände sig mer trygga på gatorna. Centralstyrelsen uppmuntrade till att medlemmarna gick och åkte runt och propagerar för Vita bandets betydelse för den vanliga kvinnan. År 1907 fick föreningen Vita bandet en kunglig beskyddarinna, nämligen kronprinsessan Margareta som åtog sig detta fina uppdrag.³⁴

Flera lokala Vita bandet föreningar började år 1910 med att anordna olika praktiska företag. Bland annat bildades ett alkoholisthem för kvinnor och olika former av utbildningar tog sin början. När kriget rasade i Europa reagerade Vita bandet starkt på att dryckesförsäljningen fick fortgå i Sverige. Detta ledde till det första framträdandet i riksdagen för Vita bandet då samtliga kvinnoföreningar skrivit under ett förslag formulerat av Maria Sandström. ”Om inskränkning i brännvins-tillverkningen mellan den 1 oktober 1914 till 1 april 1915.”³⁵ Detta gjordes på grund av den krigssituation som lett till att familjer varken hade mat på bordet eller det allra nödvändigaste i hemmet. Men det fanns fortfarande gott och rusdrycker att tillgå för alla som ville och behövde. Kvinnorna fick inte till en utredning av förslaget till riksdagen. Trots detta kämpade föreningen Vita bandet vidare. Centralstyrelsen anordnade nykterhetsdagar samt familjedagar runt om i landet. Åren därpå arbetade Vita bandet ständigt med förslag om att införa rusdrycksförbud under kriget, men år efter år fick kvinnorna avslag. Men besluten från riksdagen var inget som sänkte kvinnornas självförtroende. Snarare tvärt om. Vita bandet hördes, syntes och gav sig inte.³⁶ ”Framåt vi samfällt tåga och när till strids vi gå hoppfullt vår sång skall tona Gud skall med oss stå.”³⁷

Den 24 maj 1919 erhöll kvinnorna i Sverige fulla medborgerliga rättigheter vilket innebar att kvinnorna fick politisk rösträtt och valbarhet på samma villkor som männen. Denna fantastiska nyhet ledde också till en förhoppning om att de frågor som kvinnorna stred för i föreningen också fick ett annat fokus. Detta ledde till att centralstyrelsen anordnade upplysningskurser där föredrag hölls om de aktuella ämnena. 1920 var året då Vita bandet förlorade sin beskyddarinna. Kronprinsessan Margareta avled och föreningen sörjde. Men kronprinsessans bortgång gav också styrka till föreningarna runt om i Sverige att fortsätta jobba, protestera och skriva brev till riksdagen. Nu använ-

³⁴ Elgham, 1965, s. 30.

³⁵ Elgham, 1965, s. 40.

³⁶ Elgham, 1965, s. 47.

³⁷ Elgham, 1965, s. 47.

des även kronprinsessans namn och hennes önskemål som ett av de starka yttrandena från föreningen. ”Eders Maj:t ville även för instundande brännvinsperiod förbjuda all tillverkning av brännvin av till livsmedel för människor eller kreatur använda jordbruksprodukter.”³⁸

Under 1921 anordnades kvinnornas förbundskonferens på initiativ av Vita bandet i Stockholm. Denna konferens var en av de största i Sverige under denna tid. Det var 1200 ombud som representerades från 21 olika organisationer och 800 enskilda deltagande kvinnor. De frågor som skulle diskuteras var förbudsfrågan, kristiden och arbetslösheten. Auditoriet samlades i Vinterpalatset som var fylld till bristningsgränsen av entusiastiska kvinnor, och det rapporterades om att öppningen av konferensen var gripande då alla kvinnor brast ut i sången *Döttrar av Sverige*.³⁹ Förbundskonferensen resulterade i ett förslag om ”ett allmänt rusdrycksförbud under arbetslöshetsperioden.”⁴⁰ Man förde inte bara fram detta förslag utan också ett förslag om att begära en folkomröstning för att få fram folkets vilja om rusdrycksförbudet. Kanske var det denna kamp och viljan till rusdrycksförbud som kvinnorna skapat under årens lopp som äntligen gav vinst. Den 4:e juni 1921 beslutade riksdagen om att det skulle bli en folkomröstning året därpå om ett rusdrycksförbud. De återkommande kraven, kampsångerna och den ständiga strävan efter att lära landet om denna ondskefulla dryck hade äntligen nått ett delmål.⁴¹

Ett extrainsatt årsmöte för föreningen Vita bandet ägde rum ca två månader innan folkomröstningen i Stockholm. Där var det representanter från 71 föreningar runt om i Sverige och det togs de beslut om hur man skulle nå ut till landets alla röstberättigade kvinnor. Resultatet blev ”En vädjan till Sveriges kvinnor”⁴² som publicerades i tidningar. Flygblad delades ut och kvinnorna reste land och rike runt för att övertyga kvinnorna om att gå och rösta och framför allt rösta ja för ett rusdrycksförbud. Men nykterhetsfolket segrade inte i denna kamp utan fick se sig besegrade. Vita bandet Sverige fick ta emot 500 dollar från världsföreningen för allt slit och alla propagandaresor, samtidigt som kvinnorna i Sverige kunde känna sig stolta över sitt slit och att det hade spridit sig ut i världen. Efter förlusten i folkomröstningen slutade inte Vita bandet att arbeta för ett rusdrycksförbud men föreningen hittade också nya vägar att nå kvinnorna i landet och verka för en bättre värld i det långa loppet.⁴³

³⁸ Elgham, 1965, s. 48.

³⁹ Elgham, 1965, s. 49.

⁴⁰ Elgham, 1965, s. 50.

⁴¹ Elgham, 1965, s. 52.

⁴² Elgham, 1965, s. 52.

⁴³ Elgham, 1965, s. 55.

5.4. Folkomröstningen 1922

Den 5 augusti 1921 beslutades det att införa ett nytt lagstiftningsbeslut som handlade om rusdrycker och handel. För första gången i Sverige fick alla invånare chansen att rösta och uppge sin åsikt i ett val. Frågorna som ställdes då var om folkomröstningen skulle vara en bekräftande omröstning eller en rådgivande omröstning där resultatet i sistnämnda fall skall vara vägledande för vad folket i Sverige ville. Det var dock beslutsfattarna som hade sista ordet. Efter många påpekanden av bland annat nykterhetsföreningar och läkarsällskapet togs beslutet att folkomröstningen skulle vara en rådgivande omröstning där alla invånare i Sverige skulle ha sin chans att säga sitt i denna fråga. Inte minst gav detta män och kvinnor lika möjlighet att rösta.⁴⁴

Månader innan folkomröstningen ägde rum delades flygblad ut och propaganda från båda sidorna hördes och spred sig alltmer i landet. Sidan för ett totalförbud propagerade och använde de utsatta i samhället som valspråk där berättelserna och iakttagelser om vad rusdrycken har gjort med människan. ”Varför offerar vi så mycket pengar, så många värdefulla näringsämnen för att skaffa oss ett njutningsmedel, som i så oerhörd grad minskar den fysiska, moraliska och andliga kraften hos svenska folket?”⁴⁵ Även nej-sidan, mot ett förbud arbetade med att sprida sin kampanj till svenska folket. Det berättades i stället om vad som kan komma att hända om ett rusdrycksförbud skulle gå igenom. Följder som bl. a. togs upp var att smuggling, hembränning och smyghandel skulle komma att öka. Det skulle också medföra lagtrots, lagbrott, hyckleri och spioneri. Den personliga friheten kunde komma att kränkas och arbetslöshet kunde drabba tusen människor i hela landet. Alla invånare i Sverige uppmuntrades att gå och rösta och göra sin röst hörd.⁴⁶

Under folkomröstningen den 27 augusti 1922 var det 1 814 090 svenskar som gjorde sina röster hörda. Det var en större och kraftigare uppslutning kring en rådgivande folkomröstning än vad som förväntades. Resultatet av folkomröstningen blev 51 % som röstade nej till ett förbud mot rusdrycken och 49 % som röstade för ett rusdrycksförbud. Nykterhetsrörelsen tog resultatet från folkomröstningen som ett stort nederlag. Men det som också var förvånande var att befolkningen i Norrland till största delen var enade och att det var en landsände som hade större majoritet nej-röster.⁴⁷ ”Resultatet av förbudsomröstningen 1922 visade att den starkaste förbudsandan fanns i Norrlandslänen.”⁴⁸ I Norrbotten var det 16 570 män som röstade för ett rusdrycksförbud och

⁴⁴ Arne, Svensson. *Svensk Alkoholpolitik*. Mölnlycke: Sober 7, 1973, s. 59.

⁴⁵ Arbetarrörelsens arkiv i Landskrona, *Kvinnornas förbudskommitté*, Folkomröstningen i Landskrona 1921 – 1922. [Hämtad: 15 mars 2022]

⁴⁶ Arbetarrörelsens arkiv i Landskrona, *Förbudskongressen, samtliga handlingar 1922 – 1924*. [Hämtad: 15 mars 2022]

⁴⁷ Nilsson, och Ärling, 2009, s. 33.

⁴⁸ Bruun och Frånberg, 1985, s. 279.

6 585 män som röstat nej. I samma län var det 17 483 kvinnor som röstade ja till ett förbud samt 2 242 som röstade nej.

5.5. Luleå

1887 drabbades Luleå av en stor brand där värdshus, teater, lägenheter och stadens kyrka Gustafs-kyrkan blev till aska. Inga människor fick sätta livet till, men 18 kvarter och 75 fastigheter totalförstördes.⁴⁹ Branden blev startskottet för hur Luleå än idag ser ut. Under 1890-talet skyndas järnvägsbygget på mellan Gällivare och Luleå för att kunna snabba på handeln och uppbyggnaden av staden. Även sjöfarten blev etablerad och handeln i samhället inrättas och därmed också en ny inriktning och organisering för samhället. En strävan fanns att staden Luleå skulle växa och bli en etablerad och betydelsefull handelsstad för Sverige, men också för andra städer och grannlandet Finland på andra sidan Bottenviken. 1893 invigdes Luleås domkyrka och staden fick då äntligen tillbaka ett stämmingsfullt gudstjänsthus som invånarna kunde samlas kring. Under början av 1900-talet byggs hamnarna i stadens centrum, vilket ledde till att varumottagningen blev enklare. Varumagasin byggdes upp och malmexporten satte full fart då även hamninloppet blev bättre.⁵⁰

Järnvägens etablering både norrut och söderut i landet var avgörande för Luleå, både affärsmässigt och för de människor som levde i staden. Tack vare etableringen av olika exportvaror som trä och järnmalm utvecklades också handeln inom industriverksamheten. Det ledde i sin tur till att människor började flytta upp till de norra delarna av Sverige och inte minst till Luleå. Utveckling och expansion var avgörande för staden och vardagen förändrades för de boende i Luleå.⁵¹ I början av 1900 - talet uppgick befolkningen till 9 522 personer vilket var det största invånarantalet i Norrbottens län.

Befolkningsökningen ledde också till att det uppfördes en ny stor folkskola, en saluhall byggdes och ångbåtar började gå mellan centrala delarna i staden och de öar som är belägna runt staden, som nu också blev aktuella för att bygga bostäder och civilsamhällen på. De centrala delarna av Luleå räckte inte längre till och bönderna som hade gård och djur på öarna runt omkring stan fick antingen flytta på sig eller byta ut gården mot industriarbete i stället. Bland de viktigaste faktorerna till en ökad befolkning var att riksbanan blev klar år 1902. Denna järnväg skulle transportera järnmalm från malmfälten i norr till hamnen i Narvik utanför Luleå samt till norska kusten. Järnvägen hade

⁴⁹ Persson och Viklund, 2021, s. 61.

⁵⁰ Birger, Steckzén, & Henrik, Wennerström. *Luleå stads historia 1621- 1921*. Uppsala: Appelgrens Boktryckeri AB, 1921, del 2, s. 28.

⁵¹ Persson och Viklund, 1921, s. 64.

också stor betydelse för handeln i Norrbottensregionen. Flödet av både varor och arbetskraft gjorde så att staden växte allt snabbare.⁵²

Första världskriget i Europa skapade människor på flykt runt om i närområdet av Sverige och Luleå. Matransoner påverkade även invånarna i Luleå när förnödenheter som livsmedel och drivmedel blev svåråtkomliga. Luleå stad påverkades av kriget men livet för invånarna fortlöpte och utvecklingen av staden fortsatte trots kriget. Mindre industrier etablerades och nya bostadsområden byggdes för den alltmer växande befolkningen.⁵³ När väl första världskriget var slut och inbördeskriget i Finland var över var Luleå en stabil stad tack vare oförstörda industrier och infrastruktur. Handelsmöjligheterna med både jordbruksprodukter, trämaterial och järnmalm var stora och produkterna var beredda att lämna hamnen i Luleå. Levnadsstandarden i Luleå hade inte försämrats utan snarare stabiliserats vilket resulterade i att klasskillnaderna minskade i Luleå samtidigt som samhället i stort fortfarande växte.⁵⁴

5.6. Kvinnorna i Luleå

Luleå var en stad under stor förändring under början av 1900-talet vilket också inkluderade kvinnans förutsättningar och vilja till kamp. Föreningsantalet växte fort i Luleå under de tidiga åren av 1900-talet. Den kvinnliga viljan till att samlas och tillsammans förändra den vardag de levde i var något som tilltalade kvinnorna inte minst i Luleå. Redan 1903 reste det kvinnor från *Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt*, till Norrbotten för att samtala, föreläsa och värva nya medlemmar, men också för att utbilda kvinnorna i vad de faktiskt hade rätt till och vad man som grupp eller förening kunde åstadkomma. Det blev ingen kvinnoförening då, men startskottet för att kvinnorna skulle börja engagera sig tillsammans hade gått och många kvinnor var intresserade av att få engagera sig i sina hjärtefrågor.⁵⁵

1907 bildades *Föreningen för kvinnans politiska rösträtt* i Luleå med 144 medlemmar och i styrelsen befann sig stadens mest inflytelserika kvinnor. Länsmejerska, flickskolans rektor, Norrbottens-Kurirens ekonomichef och affärskvinnor var några av titlarna på de kvinnor som satt i styrelsen. Denna grupp av arbetande kvinnor drev inte bara rösträttsfrågan utan även rätten för kvinnor att ut-

⁵² Persson och Viklund, 1921, s. 119.

⁵³ Persson och Viklund, 2021, s. 162.

⁵⁴ Persson och Viklund, 2021, s. 175.

⁵⁵ Persson och Viklund, 2021, s. 167.

bilda sig och skaffa sig egna erfarenheter och tankar om saker och ting. Detta ledde till att föreningen med hjälp av nykterhetsföreningen bildade läsecirklar där kunskap utbyttes mellan kvinnorna.⁵⁶

Föreningar som kvinnorna i Luleå exempelvis kunde engagera sig i under början av 1900-talet var *Föreningen för kvinnans politiska rösträtt*, *Luleås kvinnliga nykterhetsförening*, *Luleå socialdemokratiska kvinnoklubb* och *Luleå fruntimmersförening*. Dessa föreningar hade mycket gemensamt. De riktade sig bara till kvinnor, hade kvinnors utbildning och kunskap som prioritet. Fredsfrågan, rösträtten och nykterhetsfrågan var centrala frågor som ständigt återkom under dessa föreningsträffar. Många kvinnor kunde vara delaktiga och engagerade i olika föreningar samtidigt. Allt för att få fram en utveckling och det resultat som de strävade efter.⁵⁷

År 1910 blev lärarinnan Siri Holm invald till Luleå stadsfullmäktige. Hon var den första kvinnan i Luleå och den sjätte kvinnan i landet som valdes in på kommunal nivå. Hon hade slagit de manliga kandidaterna med åtskilliga röster och detta var även startskottet för nykterhetsfrågan som låg Siri Holm varmt om hjärtat.⁵⁸ Fredsfrågan var också något som engagerade många kvinnor i Luleå. Kriget var påtagligt på många sätt. Ransoneringen var en sak, men att befolkningen dag efter dag fick se flyktingar och sårade soldater passera Luleås tågstation berörde många. Medlemmar från olika kvinnoföreningar och invånare i staden gick ihop och bildade en kommitté som höll i insamlingar till Tyskland, Sibirien och Armenien, men också ett offentligt fredsmöte 17 november 1918.

Kvinnorna i staden skapade ett starkt nätverk både på nationellt plan, och internationellt.⁵⁹ Även nykterhetsfrågan engagerade många. Rusdryckerna beskrivs som ”ett samhällsproblem som både förstörde livet för kvinnor och barn i hemmet och hotade en positiv samhällsutveckling i stort”.⁶⁰ Ett demonstrationståg anordnades 28 juni 1908 i Luleå. Kvinnor och män från hela Norrbotten slöt sig samman med sina barn och gick och demonstrerade längs Storgatan. Kvinnorna i Luleå anordnade egna möten för att uppnå torrläggning på stadens serveringar med Siri Holm i spetsen. Tack vare att hon blivit invald i kommunfullmäktige lyckades nykterhetsrörelsen stänga ner krogar i omgångar trots stort motstånd och motstridiga karlar.⁶¹

⁵⁶ Persson och Viklund, 2021, s. 168.

⁵⁷ Persson och Viklund, 2021, s. 171.

⁵⁸ Persson och Viklund, 2021, s. 170.

⁵⁹ Persson och Viklund, 2021, s. 170.

⁶⁰ Persson och Viklund, 2021, s. 172.

⁶¹ Persson och Viklund, 2021, s. 173.

5.7. Föregångare till Vita bandet Luleå

1902 bildades Luleå Kvinnliga nykterhetsförening, detta efter att några kvinnor samlats för att samtala. Kvinnorna ville engagera sig i nykterhetsfrågan och göra stadens kvinnor medvetna om rusdrycken. De stadgar som togs fram för föreningen blev sju där det bl a löd att ”föreningens ändamål är att motarbeta bruket af rusdrycker som njutningsmedel och att särskilt hos kvinnorna väcka intresse för nykterhetsaken.”⁶² Siri Holm röstades fram som ordförande och efter det första året var det 23 aktiva samt åtta understödjande kvinnor som var medlemmar i den nystartade föreningen.⁶³

Året därpå steg medlemsantalet till 52 aktiva och summan av de understödjande var fortfarande åtta. Då föreningen var ny hölls det många samtal och annan bildningsverksamhet för varandra under de tillfällen som kvinnorna samlades. Det organiserades även offentliga sammanträden för att väcka ett allmänt intresse hos kvinnorna i staden. För att intresset skulle väckas än mer tog man tillvara på olika tidskrifter från andra nykterhetsorganisationer för att bilda sig själva i föreningen, men också för att utbilda de kvinnor som inte var medlemmar. Dessa tidskrifter var bl a från *Polstjärnan* och Vita bandets tidskrift *Hvita Bandet*. Det är under dessa bildningstillfällen som Vita bandet nämns för första gången i Luleås kvinnliga nykterhetsförening, men det skulle också visa sig att det inte var den sista gången.⁶⁴

I slutet av 1907 nådde Luleås kvinnliga nykterhetsförening en milstolpe. De hade för första gången lyckats stänga en ölkrog i staden genom sitt engagemang och sin kamplust.⁶⁵ Den framgång som uppstod tog kvinnorna med sig in till året därpå då en stor demonstration ägde rum i staden. Nykterhetsorganisationer från länets alla hörn deltog. Demonstration resulterade i att Luleås kvinnliga nykterhetsförening blev en mer etablerad och erkänd förening. Dock hade denna framgång också en baksida då det kunde spridas rykten om medlemmarna och kvinnornas agerande kunde ifrågasättas av män.⁶⁶ Men kämpaglöden fortsatte att infinna sig hos kvinnorna i föreningen och det resulterade i att företrädare för andra och större nykterhetsföreningar började intressera sig och kom upp till Luleå för att hålla i föreläsningar samt samtala, och en av dessa föreningar var Vita bandet.⁶⁷

Redan tidigt diskuterades det om Luleås kvinnliga nykterhetsförening skulle ansluta sig till Vita bandet. Men det tog några år med överläggningar, besök av talarinnor från Vita Bandets

⁶² *Stadgar för Luleå kvinnliga nykterhetsförening*. Luleå: Norrbottens nya boktryckeri AB, 1905.

⁶³ VBL, Årsberättelse, 1902.

⁶⁴ VBL, Årsberättelse, 1907.

⁶⁵ VBL, Årsberättelse, 1903.

⁶⁶ Johansson, A. *Vita Bandet Luleå [Luleå tekniska universitet]*, 2005, s. 15.

⁶⁷ VBL, Årsberättelse, 1911.

centralstyrelse och bearbetning innan föreningen 1913 beslutade sig för att ansluta sig till Vita bandet och bli en lokalförening under Vita bandets riksförening.⁶⁸ Siri Holm som suttit som ordförande från bildandet av Luleås kvinnliga nykterhetsförening valdes återigen om till ordförande, men denna gång till ordförande i Vita bandet Luleå. Kvinnorna i Luleå fortsatte att arbeta för ett nyktert samhälle och detta genom Vita bandets ord ”För gud, för hem och fostran”.⁶⁹

6. Undersökning

6.1. Vilka kvinnor anslöt sig till Luleås kvinnliga nykterhetsförening vid föreningens grundande och hur såg medlemsantalet ut under de första 20 åren?

Under februari månad 1902 kom kvinnor samman vilket resulterade i bildandet av Luleås kvinnliga nykterhetsförening. En av dessa drivna kvinnor var Fröken Sigrid Holm som också röstades fram som ordförande för föreningen. Fröken Sigrid Holm skulle förbli ordförande för Luleås kvinnliga nykterhetsförening, som sedan blev föreningen Vita bandet Luleå, under de kommande 41 åren.⁷⁰ Även lärarinnan Hulda Lindgren, fru Anna Fredriksson som blev suppleant i föreningen och Dagmar Eurén som blev vald till sekreterare och kassör var med och bildade föreningen.⁷¹ Även fröken Märta Brucht, Hanna Sahlström, Ebba Berg, fru Anna Fredriksson och fru Olga Nordin var kvinnor som från föreningens början var delaktiga. Kämpaglöden infann sig hos kvinnorna i staden och Sigrid Holm behövde inte propagera länge själv utan det var många kvinnor som anslöt sig för att göra samhället bättre.⁷²

För att kunna bli medlem i Luleås kvinnliga nykterhetsförening skulle kvinnorna vara ”villig afstå från berusande drycker såsom njutningsmedel.”⁷³ De kvinnor som anslöt sig till föreningen var bildade kvinnor. Antingen var de lärarinnor eller kvinnor som hade förutsättningarna på sin sida för att kunna bilda sig och ha en större perspektiv på livet och omgivningen de levde i. Det var fruar som var starka nog för att ha en egen åsikt och kunna bryta mark samt fröknar som inte var gifta än, men som hade en stark vilja att få det bättre för alla. Flickor från 17 års ålder var välkomna att ansluta sig till föreningen.⁷⁴

⁶⁸ VBL, Protokoll, 30 september 1913.

⁶⁹ VBL, Årsberättelse, 1913.

⁷⁰ Persson och Viklund, 2021, s. 173.

⁷¹ VBL, Årsberättelse, 1902.

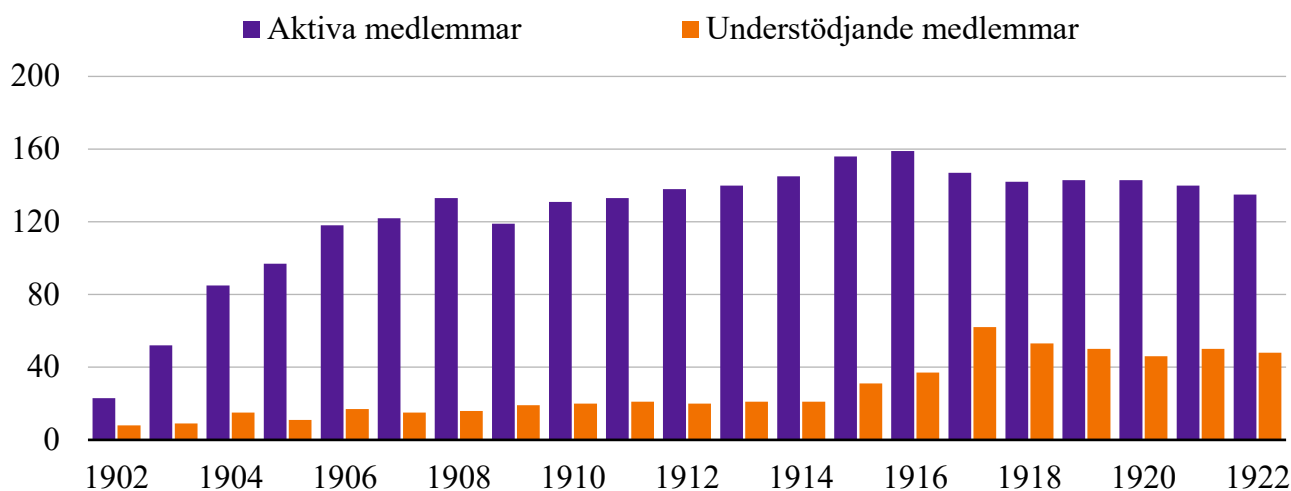
⁷² VBL, Handlingar ordnade efter ämne.

⁷³ VBL, Protokoll, 20 april 1902, *Stadgar*.

⁷⁴ VBL, Årsberättelse, 1902.

Medlemsantalet under de 20 första åren av Luleås kvinnliga nykterhetsförening sedermera Vita bandet Luleå ökade stadigt under årens gång. Diagrammet visar medlemsantalets utveckling under de första 20 åren, med både vad gäller aktiva och understödjande medlemmar.

Vita bandet Luleås medlemsutveckling mellan 1902 - 1922.

Källa: Tabellen baseras på uppgifter från årsberättelser från föreningen Vita bandet Luleå mellan åren 1902 - 1922.

Under föreningens första styrelsemöte var det 14 kvinnor som valde att bli aktiva medlemmar och 5 st som valde att bli understödjande medlemmar.⁷⁵ Men under årets slut var det 23 aktiva medlemmar och 8 understödjande.⁷⁶ Kvinnor som intresserade sig för föreningens verksamhet, men som inte alltid kunde vara delaktig i föreningens arbete, gavs chansen att bli understödjande medlemmar.⁷⁷ Dock skulle även dessa kvinnor ”afstå från bruket af starkare spritdrycker såsom njutningsmedel.”⁷⁸ Det beslutades om att vid medlemskap i föreningen tillkom det 50 öre i inträdesavgift, samt en årlig summa på 50 öre som samtliga medlemmar skall betala årligen. För de understödjande medlemmarna beslutades det om en årlig summa på 1 krona.⁷⁹ Flickor under 17 år kunde få vara medlemmar gratis men då skulle de ”afstå från bruket af rusdrycker samt njutningsmedel”.⁸⁰

Medlemsantalet ökade stadigt med åren. 1908 års medlemsökning kan bero på den stora demonstrationen som ägde rum i Luleå den 28 juni. Det var många nykterhetsföreningar från

⁷⁵ VBL, Årsberättelse, 1902.

⁷⁶ VBL, Årsberättelse, 1902.

⁷⁷ VBL, Protokoll, 20 april 1902, *Stadgar*.

⁷⁸ VBL, Protokoll, 20 april 1902, *Stadgar*.

⁷⁹ VBL, Protokoll, 20 april 1902, *Stadgar*.

⁸⁰ VBL, Protokoll, 20 april 1902, *Stadgar*.

grannkommunerna som deltog samt privatpersoner i staden som ville visa sitt missnöje med vad rusdryckerna hade orsakat.⁸¹ Deltagandet i demonstrationen kan ha uppmärksammats av kvinnorna i staden som såg på och som sedan också ville vara med i gemenskapen i föreningen. 1913 röstades det igenom att Luleås kvinnliga nykterhetsförening skulle övergå till att bli en lokal förening av Vita bandet.⁸² Antalet medlemmar ökade inte markant men hade ändå en uppåtgående kurva med ca fem nya aktiva kvinnor under de första åren när föreningen blev en Vita bandet förening.

Medlemsantalet nådde sin topp 1916. Detta kan bero på att föreningen beslutade om att starta ett sommarcafé där kvinnorna från föreningen skulle jobba ideellt, och caféet skulle vara en alternativ samlingslokal för de människor som inte ville samlas vid barer och umgås. Kvinnorna i föreningen Vita bandet tog också tillvara på att dela med sig av sina åsikter om rusdryckerna samt att de även höll olika föreläsningar och samtal med besökarna. Så med detta sommarcafé kunde föreningen göra sig synliga för allt fler kvinnor i staden, vilket också resulterande i att fler blev bekanta med föreningen och som sedan också ledde till att fler kvinnor ville gå med i föreningen.⁸³ Åren därpå har medlemsantalet minskat med ca 4 aktiva medlemmar fram tills 1922. Orsakerna för det kan ha varit vara många. Vissa kvinnor kan ha behövt flytta pga. mannens arbete och på så vis sagt upp medlemskapet.⁸⁴

6.2. Vilka aktiviteter ägnade sig föreningen Vita bandet åt i Luleå?

Fråga nummer två kommer att besvaras under två underrubriker. Den ena kommer att redovisa de interna aktiviteter som Vita bandet Luleå arrangerade, som till exempel föreläsningar och samtal. Den andra delen kommer att redogöra för vilka de externa aktiviteterna var som till exempel olika kurser som Vita bandet Luleå anordnade. Efter att Luleås kvinnliga nykterhetsförening gick över till Vita bandet och blev en lokalförening av riksföreningen 1913, fick föreningen ny energi och gjorde en nystart. Det beslutades om att pengar och övrig egendom som fanns i den nu nedlagda föreningen skulle överflyttas till Vita bandet och till föreningens riks-och lokala verksamhet.⁸⁵

⁸¹ VBL, Årsberättelse, 1908.

⁸² VBL, Årsberättelse, 1913.

⁸³ VBL, Handlingar ordnade efter ämne.

⁸⁴ VBL, Årsberättelse, 1917.

⁸⁵ VBL, Protokoll, 12 mars 1913.

6.2.1 De interna aktiviteterna

De interna aktiviteterna inleddes 1914 när Vita bandet Luleå första årsmöte ägde rum. Där beslutades det att föreningen skulle anordna en flickgrupp. Detta för att kunna samla flickor i staden från olika samhällsklasser, bilda och stärka de unga flickorna i tid innan de nådde vuxen ålder.

Flickgruppens sammanträden fick namnet *ungdomsafton* och skulle anordnas en gång per månad, dock inte under månaderna maj till september.⁸⁶ Ungdomsaftnarna öppnades alltid med sång och avslutades varje gång med en bön och sång, samt hade alltid en tepaus i mitten av sammanträdet. Ordförande för Vita bandet Luleå, Siri Holm, var alltid närvarande för att både samtala och lyssna, men också för att samtala och läsa upp berättelser som ledde till diskussioner samt hålla föredrag för flickorna.⁸⁷ Även andra kvinnor från Vita bandet var närvarande, lite då och då, för att vägleda flickorna. Föredragen kunde bl. a handla om Vita bandets uppkomst och arbete, upplevelseresor tillsammans med Vita bandets riksförening, men också unga flickors nytta för sitt fosterland och leda flickorna på den rätta vägen att leva sina liv.⁸⁸ Genom denna flickgrupp anordnades också ungdomsdagar tillsammans med Vita Bandet Luleå.⁸⁹ Detta för att synas i staden och nå ut till fler kvinnor och barn i samhället.

Fler interna, men också externa aktiviteter, som Vita Bandet Luleå anordnade var olika föreläsningar och samtal. Dessa föredrag kunde antingen hållas av någon kvinna från styrelsen som bland annat fröken Siri Holm. Men det kunde också komma kvinnor från föreningen Vita bandets centralstyrelse i Stockholm. Detta för att implementera nya tankar och idéer hos medlemmarna i föreningen och kvinnorna i staden.⁹⁰ Föreläsningarna och samtalen var till för att samla kvinnor och ge dem möjlighet till kunskap och egna åsikter om vissa specifika ämnen som låg Vita bandet varmt om hjärtat. Besöken från Stockholm var också till för att samla kvinnorna i Luleå och låta kvinnor som var specialiserade på vissa ämnen inom centralstyrelsen tala och ge den exakthet om ett ämne som fanns.⁹¹

6.2.2 De externa aktiviteterna

Externa aktiviteter som föreningen Vita bandet Luleå arrangerade för kvinnorna i staden var bland annat, som nämnts, ett sommarcafé. 1916 beslutade föreningen att de skulle hyra restaurangen på

⁸⁶ VBL, Årsberättelse, 1914.

⁸⁷ VBL, Flickgrupp protokoll, 5 december 1914.

⁸⁸ VBL, Flickgrupp protokoll, 5 december 1914.

⁸⁹ VBL, Flickgrupp protokoll, 27 februari 1915.

⁹⁰ VBL, Protokoll 17 mars 1922.

⁹¹ VBL, Årsberättelse, 1916.

Gültzauden från kommunen för 200 kr per år.⁹² Planen för denna restaurang var att kvinnorna skulle driva ett nykterhetscafé under sommarmånaderna med namnet Sommarcafé.⁹³ Där kunde föreningen hålla föredrag och sammankomster för befintliga medlemmar men också locka nya kvinnor att bli medlemmar i föreningen och engagera sig.⁹⁴ Till en början var restaurangen för dyr för att föreningen själv skulle kunna driva den. Det resulterade i att föreningen Vita bandet Luleå fick teckna andelar för privatpersoner som var intresserade av att samarbeta. Detta samarbete med privatpersoner behövde föreningen ingå i under två år. Sedan hade föreningen en tillräckligt stor vinst för att kunna säga upp och köpa tillbaka andelarna som tillhörde privatpersonerna. Till stor glädje så efterskänktes många av dessa summor från privatpersonerna till föreningen Vita bandet Luleå.⁹⁵

Kvinnorna drev sommarcaféet helt ideellt. Detta för att spara på utgifter, men också för att vara närvarande på sommarcaféet och därmed få chansen att dela med sig av sitt budskap.

Upprustningen av restaurangen gjordes för egen hand av kvinnorna i föreningen där det målades, planterades blommor, köptes in gungor och krocketspel. Det som serverades var kaffe med bakelser, maränger och rån. Smörgåsar serverades inte lika ofta. Detta berodde på den ransonering som fanns och tillgången till bra och färskt bröd var knapp.⁹⁶ Vita bandet Luleå drev sommarcaféet under fyra år. Därefter sade Luleå stad upp avtalet med föreningen. Restaurangen på Gültzauden skulle nu gå till den nystartade hembygdsföreningen i området. Vita bandet hade vid den tiden ett kvarstående kapital på 3000 kr från sommarcaféverksamheten som de lade undan och sparade. Inom en tioårsperiod skulle föreningen komma fram till att öppna ett sommarhem för trötta mödrar.⁹⁷

Andra externa aktiviteter som föreningen Vita bandet Luleå anordnade var kurser av olika slag. Detta var extra viktigt under och efter första världskriget då föreningen vill hjälpa kvinnorna i staden på olika sätt. Det bildades en trädgårdskommitté 1915, där medlemmarna skulle hålla trädgårdskurser, matlagningskurser och odla potatis. Det var ont om livsmedel i landet och i Luleå och kvinnorna i föreningen ville på alla sätt hjälpa husmödrarna.⁹⁸ Till kursstarten fick föreningen överta fyra olika jordområden, från kommunen och även privatpersoner.⁹⁹ Jordområdena delades in

⁹² VBL, Hyreskontrakt Luleå stad. 1 maj 1916.

⁹³ VBL, Årsberättelse, 1916.

⁹⁴ VBL, Protokoll 11 april 1916.

⁹⁵ VBL, Protokoll, 16 oktober 1917.

⁹⁶ VBL, Årsberättelse, 1916.

⁹⁷ VBL, Årsberättelse, 1921.

⁹⁸ VBL, Årsberättelse, 1915.

⁹⁹ VBL, Protokoll, 1915. *Utdrag af protokoll hamndirektionen i Luleå* 18 maj 1915.

i lotter och sedan fick lotterna köpas av valfri behövande familj för två kronor. Stadsfullmäktige bidrog med 150 kr som gick åt till inköp av gödsel och sådd till de mest behövande. Det odlades potatis och grönsaker där målet var att fylla familjers vinterbehov utöver det som redan förbrukades under sommaren.¹⁰⁰ Trädgårdskurser och potatisodlingar anordnades flera somrar efter varandra. 1918 års skörd blev den största och engagemanget var stort. Lotterna hade ökat till att finnas på sju ställen runt om i staden och det fanns mycket varor att tillgå. Åren efter lades lott efter lott ner och odlingarna behövdes inte längre lika mycket då världen höll på att återhämta sig efter kriget och det återigen fanns mycket varor att tillgå, vilket också medförde att trädgårdskurserna lades ner.¹⁰¹

Andra kurser som också anordnades av Vita bandet Luleå var en skolagningskurs 1916 där kriget var en bidragande faktor till tillströmningen. De som medverkade var kvinnor, flickor och pojkar. Tillsammans var de 23 personer som delades in i två grupper och som träffades två dagar i veckan under sex veckor för att läras sig att kunna ta vara på sina och andras skor. Det kunde vara till hjälp ekonomiskt för familjerna i den tid de levde i med krig och ransoner. Kursen handledes av en skomakare i byn tillsammans med en kvinna från Vita bandet Luleå. Under kursens gång fick deltagarna lära sig att sy, pligga, lappa och sula skor. Intresset var stort, vilket resulterade i att föreningen anordnade denna skolagningskurs en gång per år under många år framöver.¹⁰²

Fredsfrågan var också ett starkt ämne för Vita bandet. Genom åren anordnade Vita bandet Luleå olika insamlingar för krigsdrabbade länder. 1920 uppmuntrade föreningen till att hjälpa familjer i Tyskland som hade påverkats hårt av första världskriget.¹⁰³ Det samlades in kläder, stearinljus, tvål och kontanta medel som sedan fraktades i väg till Tyskland. Även insamlingar till sibiriska fångar anordnades 1921 där det samlades ihop 541 kronor.¹⁰⁴

6.3. På vilket sätt arbetade Vita bandet Luleå inför nykterhetsomröstningen 27 augusti 1922?

I augusti 1921 beslutades det om en rådgivande folkomröstning om rusdrycker skulle förbjudas eller ej.¹⁰⁵ Vita bandet tog detta beslut som en seger i sig då äntligen rusdrycken skulle ifrågasättas och bli en fråga som alla invånare i landet skulle komma att samtala om. Bara den uppmärksamhet som frågan fick i samhället, men också i riksdagen, var stark nog för att föreningen skulle se

¹⁰⁰ VBL, Årsberättelse, 1915.

¹⁰¹ VBL, Årsberättelse, 1918.

¹⁰² VBL, Årsberättelse, 1916.

¹⁰³ VBL, Årsberättelse, 1919.

¹⁰⁴ VBL, Handlingar ordnade efter ämne.

¹⁰⁵ Svensson. 1973, s. 59.

framgång i sin hjärtefråga.¹⁰⁶ Ett extrainsatt årsmöte för centralstyrelsen ägde rum den 6 juni i Stockholm med anledning av den kommande folkomröstningen. 80 ombud från 71 föreningar närvarade. Under mötet konstruerades en artikel. ”En vädjan till Sveriges kvinnor”¹⁰⁷ trycktes upp och delades ut i tusentals exemplar runt om i Sverige, samt att många av landets tidningar valde att publicera vädjan. Ytterligare en sak som togs fram under det extrainsatta mötet var beslutet om att varje Vita bandet förening i landet skulle få 1 krona per medlem. Detta för att kunna hjälpa de lokala föreningarna att sprida sin kampanj med budskapet om vad ett förbud av rusdrycken skulle kunna leda till och utbilda lokalbefolkningen.¹⁰⁸

Vita bandet Luleå tog nykterhetsomröstningen på stort allvar och bestämde att alla frågor som inte berörde folkomröstningen fick vänta och läggas på hög under de kommande sammanträdena fram tills folkomröstningen hade genomförts.¹⁰⁹ Det bestämdes att 100 exemplar av Vita bandets förbudsnummer, som centralstyrelsen tagit fram, skulle delas ut till allmänheten i och runt Luleå. Även lika många exemplar av Vita bandets medlemsblad, delades ut till framför allt de kvinnliga medborgarna i staden, men även till de män som visade ett intresse för ett förbud av rusdrycken.¹¹⁰

Det överlämnades en summa på 290 svenska kronor från föreningen Vita bandet Luleå till förbudsarbetet i närområdet. Även några kvinnor i föreningen i Luleå gav gåvor på 50 kr var för att kunna investera i att förbudsfrågan skulle bli ett samtalsämne som alla runt om i staden samtalade om, samt för att kunna nå målet att rusdrycker blev förbjudna i slutändan.¹¹¹ Det hölls extrainsatta föredrag av fröken Cecilia Franeker i maj och fru Lydia Jonsson från Amerika den 2 augusti gällande den kommande folkomröstningen, där både medlemmar och icke medlemmar var inbjudna att komma och närvara.¹¹² Fröken Cecilia Franeker ville med sitt föredrag förmedla förbudets grund och varför det skulle äga rum en folkomröstning om rusdryckerna. Hon ville även övertyga de kvinnor som närvarade under föredraget att rösta för ett förbud ”för framtida släkters lycka.”¹¹³ Fru Lydia Jonsson redogjorde under sitt föredrag för förbudet av rusdrycker i Amerika som röstats fram och kommenterade uppgifterna som kommit från Amerika.¹¹⁴ Den 6 maj deltog Vita bandets

¹⁰⁶ Elgham, 1965, s. 50.

¹⁰⁷ Elgham, 1965, s. 53.

¹⁰⁸ Elgham, 1965, s. 50.

¹⁰⁹ VBL, Årsberättelse, 1922.

¹¹⁰ VBL, Årsberättelse, 1922.

¹¹¹ VBL, Årsberättelse, 1922.

¹¹² VBL, Årsberättelse, 1922.

¹¹³ Elgham, 1965, s. 52.

¹¹⁴ VBL, Årsberättelse, 1922.

medlemmar i Luleå i en stor demonstration som stadens nykterhetsförbund anordnade där fru Vira Eklund, medlem i Vita bandet Luleå, talade inför stadens invånare.¹¹⁵

I juli månad 1922 hölls det sista sammanträdet innan folkomröstningen. Där uppmanades de närvarande medlemmarna som inte prenumererade på förbudsomröstningstidningen att bli medlemmar och sprida ordet som fanns i tidningarna. Denna tidning var framtagen för folkomröstningen och gavs ut i juli och augusti månad. Under samma sammanträde fördes en lång diskussion där många kvinnor i föreningen fick göra sin talan hörd och där målet var att bli alltmer enade och gå ut i staden och bygden för att göra föreningens röst hörd. Man skulle också ge invånarna information om att de hade chansen att göra det bättre för barnen och framtid. Detta genom att rösta för ett förbud mot rusdrycken.¹¹⁶

Resultatet av förbudsomröstningen var inte det resultat som Vita bandet i någon del av Sverige hade räknat med. Inte minst i Luleå var det en stor besvikelse när rösterna publicerades och föreningen fick konstatera att nederlaget var ett faktum, det skulle inte bli något förbud mot rusdrycker Vita bandet Luleå hade under de senaste 20 åren alltid haft ett sammanträde per månad, men efter denna förlust så avvaktade föreningen med att mötas. Det dröjde ända fram tills oktober månad innan föreningen återsågs för ett sammanträde igen.¹¹⁷ Kvinnorna i föreningen tackades för sitt engagemang i och kring förbudskampanjen av ordförande Sigrid Holm. Hon berömde hur långt nykterhetsrörelsen har utvecklats genom de få år som engagemanget faktiskt hade funnits. ”Man har ganska stor anledning att känna sig nöjd över resultatet av förbudsomröstningen”.¹¹⁸ Men det uppmuntrades också till att kvinnorna i föreningen skulle återfå kamplusten för att bekämpa rusdrycken i framtiden.

De närvarande kvinnorna uppmuntrades att skaffa nya medlemmar till föreningen och att man skulle bjuda in de understödjande medlemmarna till fler sammanträden samt föredrag. Det tillsattes även en ny kommitté i föreningen på uppdrag att undersöka möjligheterna att informera ungdomarna i samhället. Där skulle det upplysas om rusdrycken, om det nykterhetsarbete som fanns i samhället och inte minns om föreningen Vita bandet. Så förlusten var ett faktum, men föreningen Vita bandet Luleå hämtade nya krafter som förening.¹¹⁹

¹¹⁵ VBL, Årsberättelse, 1922.

¹¹⁶ VBL, Protokoll, 19 juli, 1922.

¹¹⁷ VBL, Protokoll, 12 oktober, 1922.

¹¹⁸ VBL, Protokoll, 12 oktober, 1922.

¹¹⁹ VBL, Protokoll, 12 oktober, 1922.

7. Diskussion

De kvinnor som var med om att starta Luleås nykterhetsförening är också kvar länge som medlemmar i föreningen Vita bandet Luleå. Detta visar på en stark gemenskap och att de kvinnor som grundade föreningen också var nöjda med hur föreningen utförde sin verksamhet och hur föreningen hade följt med i utvecklingen genom åren. Inte minst var Sigrid Holm en bekräftelse på detta, då hon var med om att starta föreningen Luleås Nykterhetsförening 1902 och blev framröstad som ordförande. Sedan fortsatte hon som ordförande när föreningen gick över och blev en del av Vita bandet i Sverige 1913. Hon fortsatte att vara ordförande fram tills år 1943 i föreningen och en sann medlem.

Kampan dan och lusten att förändra samhället som kvinnorna levde i förändrades under början av 1900-talet. Rusdrycker var ständigt ifrågasatta och fanns med som ett orosmoln över den vardag som rodde. Som författarna Bruun och Frånberg beskriver i boken *Den svenska supen* så var kvinnorna och barnen speciellt utsatta. Detta pga. att det oftast var männen som var utanför huset och arbetade och även besökte krogen på vägen hem. På så vis var det också kvinnorna som fick ta hand om hemmet och barnen, men också en berusad man som kom hem efter en arbetsdag. Det är också denna vardag som fick många kvinnor att vilja börja agera och förändra ställningen för dem själva men också för samhället i stort.

De kvinnor som grundade Luleås kvinnliga nykterhetsförening och som också valde att ansluta sig till föreningen var kvinnor som antingen var gifta, ogifta kvinnor som har det lite bättre ställt eller kvinnor som hade en titel så som lärarinna eller bibliotekarie. Det är även så i centralstyrelsen som nämns i boken *Historik över Vita bandets i Sverige 60-åriga verksamhet*. Det kan ses som att det var de kvinnor som var gifta och där männen arbetade, kvinnor som jobbade och även kvinnor som hade det lite bättre ställt som både hade tid och ork för att kunna engagera sig i en förening under början av 1900-talet. Men det är just genom denna kamp att förändra samhället och hjälpa andra kvinnor som Vita bandet Luleå fick sin framgång i både antal kvinnor som blev medlemmar, och genom alla de aktiviteter och sammankomster som arrangerades.

Vita bandet Luleå hade under de första 20 åren arrangerat många olika aktiviteter och sammankomster både för de kvinnor som var medlemmar, och för de behövande i samhället som inte var medlemmar. Som Bratt beskriver det i boken *Kan nykterhetsfrågan lösas utan totalförbud?* så var

det många kvinnor och barn som drabbades indirekt av rusdrycken. Under de första 20 åren av föreningen Vita bandet Luleås verksamhet hade rusdrycken alltid stått i centrum som en syndfull produkt, men som också hade gett föreningen anledningar till att ständigt fortsätta arbeta.

Både de interna och externa aktiviteterna som föreningen anordnade var uppkomna för att på ett eller annat sätt bekämpa rusdrycken eller göra det bättre för de personer som drabbades av rusdryckerna. Även de olika föredragen som hölls innan folkomröstningen engagerade många i Luleå, medlemmar som icke medlemmar. Både när det kom folk från centralstyrelsen, de lokala kvinnorna som höll föredrag, och när det kom besök från Amerika där Vita bandet en gång startade var betydelsefulla för den lokala föreningen Vita bandet Luleå. Inte minst under arbetet med folkomröstningen 1922. Sommarcaféet som bedrevs både som en samlingsplats för att förtära mat och dryck, men också ett ställe för mödrar att samlas där barn kunde leka och samtal kunde genomföras utan att rusdrycker var närvarande mer än i samtalen.

Som Elgham beskriver i boken *Historik över Vita bandets i Sverige 60-åriga verksamhet* hade Vita bandet en stor föreningsverksamhet från centralstyrelsen och vidare ut till de lokalföreningarna som var utspridda i landet. Kvinnor kunde få inspiration för att kunna förändra vardagen tillsammans och individuellt. De lokala föreningarna hade alltid på ett eller annat sätt fått hjälp av centralstyrelsen i Stockholm, inte minst under den ståndande folkomröstningen 1922. Pengar delades ut till föreningarna runt om i landet för att kunna användas på ett lokalt plan och ge föreningarna bra förutsättningar för att kunna sprida propagandan för ett rusdrycksförbud. Det skickades även tidningar och lösblad av olika slag för att kunna dela ut och på så vis göra förbudsfrågan aktuell för samhället och invånarna.

8. Sammanfattning

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka Luleå kvinnliga nykterhetsförening, sedermera Vita bandet Luleås, första 20 år som förening. Från grundandet 1902 av Luleås kvinnliga nykterhetsförening, vidare till övergången till att bli en lokal Vita bandet förening och till sist arbetet inför Sveriges första folkomröstningen om ett rusdrycksförbud som ägde rum 1922. Undersökningen har genomförts genom tre frågeställningar där varje fråga har berört nykterhetsorganisationens utveckling som förening på olika plan. Det som bl a har presenterats i resultatandelen är att föreningen under de första 20 verksamma åren var väldigt aktiv. Medlemsantalet steg stadigt från start, verksamheten i föreningen utökades från att börja med att mötas och samtala om rusdrycken och de

problem som den medfört under de första åren, till att föredrag anordnades. Föreningen blev en del av Vita bandet Sverige och arrangerade flera olika aktiviteter för medlemmar och icke medlemmar under årens lopp. Inte minns är arbetet kring folkomröstningen 1922 bevis på en sann föreningsanda.

Utfallet i folkomröstningen blev en besvikelse på ett nationellt plan, men framför allt på det lokala planet där kvinnorna i Vita bandet Luleå tog resultatet hårt. Men kvinnorna kände även en återfunnen kamplust tillsammans och föreningen Vita bandet Luleå fortsatte att bedriva och utveckla sin föreningsverksamhet många år framöver under 1900-talet. Rusdryckens problematik fanns alltid i föreningens verksamhet även efter folkomröstningen. Medlemmarna fokuserade även på att samla in pengar och förnödenheter till krigsdrabbade länder under tiden för det första världskriget.

Slutligen kan denna undersökning redovisa att utvecklingen och den kvinnokamp som skapats och växt under början av 1900-talet, tillsammans med nykterhetsföreningar, har resulterat i att många människor räddats från rusdrycker på ett eller annat sätt. Att den gemensamma kraften för att göra samhället bättre för andra människor har varit stor och utvecklats mycket genom åren. Detta redovisas bl a genom hur mycket mer aktiviteter och tillfällen som ägde rum efter att Luleås kvinnliga nykterhetsförening övergick till Vita bandet och blev en egen lokalförening. En sann gemenskap hade förutsättningarna att kunna förändra och utveckla samhället till det bättre.

”För Gud, för hemmet, för vårt fosterland”¹²⁰

¹²⁰ Projekt Runeberg. *Vita bandets sångbok*. [Hämtad: 18 maj 2022]

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Norrbottnens föreningsarkiv

Vita bandet Luleå, arkiv 785

Årsberättelser 1902–1921

Årsberättelser 1922–1944

Protokoll flickgrupp, 1914–1918

Protokoll 1902–1905

Protokoll 1910–1913

Protokoll 1913–1914

Protokoll 1915–1918

Protokoll 1918–1923

Handlingar ordnade efter ämne

Hyreskontrakt, 1 maj 1916

Litteratur

Berglund, A. (1903). *Norrbottningen och den legaliserade sprithanteringen*. Stockholm

Bratt, I. (1909). *Kan nykterhetsfrågan lösas utan totalförbud?* Stockholm

Bruun, K & Frånberg, P. (1985). *Den svenska supen*. Stockholm

Elgham, E. (1965). *Historik över Vita bandets i Sverige 60-åriga verksamhet*. Hässleholm

Höjer, B. (1987). *Före folkrörelserna*. Stockholm

Handbok i alkoholfrågan. (1924). Stockholm

Jonsson, A. (2005). *Vita Bandet Luleå - föreningens ursprung, verksamhet och utbredning*.

[Examensarbete, Luleå tekniska universitet]. DiVA. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1030598/FULLTEXT01.pdf> [Hämtad: 18 mars 2022]

Nilsson, M. & Ärling, A. (2009). *Frihet, rättvisa, mjöddebatten i Norrbotten inför rusdrycksförbudsomröstningen*. [Examensarbete, Luleå tekniska universitet]. DiVA.

<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1020239/FULLTEXT01.pdf> [Hämtad: 18 mars 2022]

Persson, C. & Viklund, R. (2021). *Luleå de första 400 åren*. Vol 2. Luleå

Steckzén, B & Wennerström, H. (1921). *Luleå stads historia 1621- 1921*. Stockholm

Svensson, A. (1973). *Svensk alkoholpolitik*. Mölnlycke

Webbsidor

Folk i rörelse. *Sveriges första folkomröstning*.

<http://www.folkirorelse.se/Content/2137/folkirorelse096.pdf>. [Hämtad: 15 mars 2022]

Arbetarrörelsens arkiv i Landskrona, Kvinnornas förbudskommitté, Folkomröstningen i Landskrona 1921 - 1922

Folk i rörelse. *Sveriges första folkomröstning*.

<http://www.folkirorelse.se/Content/2118/folkirorelse027.pdf>. [Hämtad: 15 mars 2022]

Arbetarrörelsens arkiv i Landskrona, Kvinnornas förbudskommitté, Folkomröstningen i Landskrona 1921 - 1922

IOGT-NTO. *Alkoholpolitik från A till Ö*. <https://www.iogt.se/vad-vi-gor/alkoholpolitik/alkoholpolitik-a-till-o/>. [Hämtad: 13 april 2022]

Projekt Runeberg. *Vita bandets sångbok*.

<http://runeberg.org/vitaband/> [Hämtad: 18 maj 2022]